

УДК 611.9+616-089]:378.14

DOI: 10.24061/1727-0847.19.4.2020.52

С.М. Білаш, О.М. Проніна

Кафедра клінічної анатомії та оперативної хірургії (зав. – проф. С.М. Білаш) ВДНЗУ “Українська медична стоматологічна академія”, м. Полтава

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ КЛІНІЧНОЇ АНАТОМІЇ ТА ОПЕРАТИВНОЇ ХІРУРГІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Резюме. Реформування вищої медичної освіти України передбачає впровадження у навчальний процес кредитно-модульної системи. Основним завданням при вивченні клінічної анатомії та оперативної хірургії є зміцнення знань і фундаментальних практичних навичок з клінічної анатомії та оперативної хірургії у кожного студента для формування якісних професійних вмінь. У навчальному процесі на практичних заняттях з оперативної хірургії та клінічної анатомії викладачі кафедри клінічної анатомії та оперативної хірургії Вищого державного навчального закладу України “Українська медична стоматологічна академія” успішно поєднують різні новітні форми навчання. Завдяки цьому суттєво змінюється роль викладача: він стає не лише джерелом пасивного отримання знань для студентів, але й ініціатором їхнього творчого пошуку, організатором самостійної роботи. Використання новітніх технологій навчання дозволяє викладачеві оцінювати не окремі знання, уміння та навички студента, а рівень його професійних умінь. Цікавим, на наш погляд, є поєднання методу кейсів та ділової гри. Спочатку моделюється клінічна ситуація, коли студенту необхідно визначитися з діагнозом, тактикою оперативного лікування, вибором найраціональнішого способу хірургічного втручання. При цьому, на всіх етапах пошуку вирішення поставленої проблеми, студенти повинні приділити увагу питанням клінічної анатомії. Маючи фундаментальні знання з нормальної анатомії, вони повинні вміти обґрунтувати з морфологічних позицій діагноз, обрати найраціональніший хірургічний доступ, пояснити шляхи ймовірного поширення гнійно-запальних процесів та тактику припинення кровотечі при ушкодженні різних судин. Значна увага приділяється можливим ускладненням або труднощам хірургічного лікування, зокрема, пов’язаним з аспектами клінічної анатомії. Таким чином ми розвиваємо у студентів клінічне інтегроване мислення та чітке розуміння важливості міждисциплінарних зв’язків у медицині. Оптимізація навчального процесу при вивченні нашої дисципліни можлива лише із застосуванням інноваційних форм навчання.

Ключові слова: клінічна анатомія, оперативна хірургія, інноваційні форми навчання.

Сучасний розвиток України, спрямований на інтеграцію у світове співтовариство, потребує відповідного реформування вищої медичної освіти із внесенням адекватних змін до навчального процесу. Осторонь цих перетворень не повинні залишатися кафедри оперативної хірургії та клінічної анатомії, адже наша навчальна дисципліна посідає важливе місце у системі підготовки майбутнього лікаря [2, 4].

З часу свого створення М.І. Пироговим, як самостійної науки, клінічна анатомія та оперативна хірургія пройшла довгий еволюційний шлях. Її засновник, спираючись на величезний клінічний досвід і блискучі анатомічні знання, прийшов до висновку про необхідність виокремлення нав-

чальної дисципліни, яка б морфологічно обґрунтувала методики виконання хірургічних операцій. Відтоді клінічна анатомія та оперативна хірургія є двоєдиною дисципліною і викладаються разом, невід’ємно одна від іншої. У всі часи існування предмету викладачі-топографоанатоми приділяли значну увагу опануванню студентами практичних навичок. Такий підхід завжди був правильним, адже одним із недоліків традиційної системи медичної освіти було недостатнє опанування випускниками практичних навичок та професійними вміннями. Проте, реалії сучасності потребують суттєвих змін організації навчального процесу з клінічної анатомії та оперативної хірургії, зокрема, однією з головних проблем на сього-

© Білаш С.М., Проніна О.М., 2015

дні є брак фіксованого трупного матеріалу, що не дозволяє забезпечити студентам повноцінне відпрацювання практичних навичок. Окрім цього, поглиблене вивчення дисципліни, особливо її теоретичних засад, не можливе без використання у навчальному процесі сучасних новітніх технологій навчання.

Серед навчальних технологій, які суттєво можуть змінити сам підхід до викладання, пропонують використовувати технологію гуманізації та гуманітаризації, технологію особистісної орієнтованої освіти, технологію індивідуалізації, технологію проблемного навчання, міждисциплінарні технології, тренінгові технології, технологію фундаменталізації, технологію організації самостійної роботи студентів, технологію алгоритмізації та стандартизації, кредитно-модульну технологію, технологію дистанційного навчання, інтеракцію [1].

У навчальному процесі на практичних заняттях з оперативної хірургії та кіничної анатомії викладачі кафедри клінічної анатомії та оперативної хірургії Вищого державного навчального закладу України “Українська медична стоматологічна академія” успішно поєднують різні новітні форми навчання. Завдяки цьому суттєво змінюється роль викладача: він стає не лише джерелом пасивного отримання знань для студентів, але й ініціатором їхнього творчого пошуку, організатором самостійної роботи. Використання новітніх технологій навчання дозволяє викладачеві оцінювати не окремі знання, уміння та навички студента, а рівень його професійних умінь.

Цікавим, на наш погляд, є поєднання методу кейсів та ділової гри. Спочатку моделюється клінічна ситуація, коли студенту необхідно визначитися з діагнозом, тактикою оперативного лікування, вибором найраціональнішого способу хірургічного втручання. При цьому, на всіх етапах пошуку вирішення поставленої проблеми, студенти повинні приділити увагу питанням клінічної анатомії. Маючи фундаментальні знання з нормальної анатомії, вони повинні вміти обґрунтувати з морфологічних позицій діагноз, обрати найраціональніший хірургічний доступ, пояснити шляхи ймовірного поширення гнійно-запальних процесів та тактику припинення кровотечі при ушкодженні різних судин. Значна увага приділяється можливим ускладненням або труднощам хірургічного лікування, зокрема, пов'язаним з аспектами клінічної анатомії. Таким чином ми розвиваємо у студентів клінічне інтегроване мислення та чітке розуміння важливості міждисциплінарних зв'язків у медицині.

Визначившись з тактикою оперативного лікування, студенти переходять до виконання навчаль-

них операцій, які зазвичай мають форму ділової гри.

Зважаючи на брак трупного матеріалу, для відпрацювання студентами практичних навичок з оперативної хірургії та виконання різних хірургічних операцій, у навчальному процесі широко використовуються ізольовані органи тварин, які можна вільно придбати у торгових мережах. Така організаційна форма навчання не порушує біоетичних норм і дозволяє студентам працювати з “живими” тканинами.

Використання голів свиней дозволяє виконувати, відповідно до теми заняття, такі практичні роботи, як роз'єднання та з'єднання м'яких тканин, трепанацію черепа, первинну хірургічну обробку рани, фронтотомію, гайморотомію тощо. Працюючи з серцем тварин студенти можуть навчитися ушивати рану серця з застосуванням різних видів хірургічних швів, виконувати мітральну комісуротомію. Для накладання різних видів печінкових швів та виконання резекції печінки на практичних заняттях успішно використовують свинячу або яловичу печінку. Ізольовані шлунок та кишки є незамінними для відпрацювання методик оперативних втручань на порожнистих органах шлунково-кишкового тракту. Для проведення урологічних операцій використовуються нирки та сечові міхури свиней і великої рогатої худоби. Накладення сухожилкових швів студенти добре відпрацьовують на кінцівках свині. В умовах відсутності нерозкритих фіксованих трупів та неможливості виконання навчальних операцій на живих тваринах, використання у навчальному процесі ізольованих органів свиней і великої рогатої худоби є доцільним та перспективним.

Навчальні операції на кожному практичному занятті виконуються хірургічною бригадою, що дозволяє майбутнім лікарям працювати в умовах, наближених до реальної роботи у медичному колективі. Дуже важливо, щоб на різних заняттях кожен із студентів випробував себе як і хірург, й асистент, і в ролі операційної сестри. Адже, крім відпрацювання практичних навичок, під час проведення таких навчальних операцій формуються професійні вміння, зокрема взаємодія між хірургом та асистентом, між хірургом та операційною сестрою тощо.

Наші спостереження свідчать, що виконання навчальних хірургічних операцій на кожному практичному занятті значно покращують дисципліну, спонукають до кращого самостійного вивчення теоретичного матеріалу, сприяють творчій самореалізації студентів. З нашими висновками цілком погоджуються наші колеги-топографоанатоми, які надають великого значен-

ня роботи студентів у експериментальних операційних [2].

Об'єктивне оцінювання набутих знань, опанованих практичних навичок та професійних умінь підвищує мотивацію студентів до вивчення клінічної анатомії та оперативної хірургії як невід'ємної складової медичної науки, що відіграє не останню роль у формуванні світогляду майбутнього медика.

Крім практичних занять, навчальною програмою передбачені лекції з оперативної хірургії та клінічної анатомії. Однією з новітніх навчальних технологій є інтерактивна лекція. Такі лекції із зворотним зв'язком між суб'єктами викладання, дозволяють залучити слухачів до активної роботи, а не тільки до механічного записування матеріалу чи простого запам'ятовування фактів. Допомагають у проведенні цих лекцій створені співробітниками кафедри мультимедійні презентації. Вони дозволяють студентам детальніше вивчити просторові взаємовідношення органів і систем, локальні доступи для оперативних втручань [4].

Дистанційні технології навчання можуть значно допомогти студентам у самостійній підготовці

до занять з клінічної анатомії та оперативної хірургії. Так, відвідавши сторінку нашої кафедри на сайті академії, кожен студент може отримати достатньо інформації для продуктивної самопідготовки. Тут можна ознайомитися з тематичними та календарними планами, які дозволяють планувати підготовку до занять з предмету відповідно до тем, що розглядаються. Розміщені тут списки рекомендованої літератури містять посилання як на основні, фундаментальні джерела з вивчення оперативної хірургії та клінічної анатомії, так і на додаткові, серед яких є матеріали, присвячені висвітленню окремих складних питань дисципліни та новинки навчальної медичної літератури [3, 5].

Висновок. Оптимізація навчального процесу з клінічної анатомії та оперативної хірургії у медичному виші можлива тільки з використанням новітніх технологій навчання, використання яких сприяє творчій самореалізації особистості майбутніх лікарів, глибшому засвоєнню матеріалу, кращому опануванню практичними навичками та професійними вміннями.

Список використаної літератури

1. Бендас ВВ, Бендас АО, Міхеев ВВ. Використання сучасних новітніх технологій у вищих медичних навчальних закладах. Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України на новому етапі: матер. Х ювілейної Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю. Тернопіль, 2013. С. 95-6.
2. Гнатюк МС, Слабий ОБ, Татарчук ЛВ, та ін. Організаційно-методичні особливості проведення практичних занять з оперативної хірургії та топографічної анатомії. Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України на новому етапі: матер. Х ювілейної Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю. Тернопіль, 2013. С. 255-6.
3. Проніна ОМ, Коптев ММ, Данильченко СІ, та ін. Організація практичної підготовки студентів з оперативної хірургії та топографічної анатомії в умовах кредитно-модульної системи навчання. Досягнення і перспективи впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю. Тернопіль, 2014. С. 321-3.
4. Проніна ОМ, Коптев ММ, Данильченко СІ, та ін. Формування клінічного мислення у студентів під час вивчення оперативної хірургії та топографічної анатомії. Експеримент. і клін. мед. 2014;63(2):25-8.
5. Проніна ОМ, Данильченко СІ, Коптев ММ, та ін. Застосування сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі – шлях до вдосконалення якості освіти вітчизняних лікарів. Сучасні технології управління навчальним процесом у вищих медичних навчальних закладах: матер. навч.-наук. конф. з міжнародною участю. Полтава, 2014. С. 177-8.

References

1. Bendas VV, Bendas AO, Mikhyeyev VV. Vykorystannya suchasnykh novitnikh tekhnolohiy u vyshchyykh medychnyykh navchal'nykh zakladakh. Kredytно-modul'na systema orhanizatsiyi navchal'noho protsesu u vy-shchyykh medychnyykh (farmatsevtichnomu) navchal'nykh zakladakh Ukrainy na novomu etapi: mater. KH yuvi-leynoyi Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnarodnoyu uchastyu. Ternopil', 2013. S. 95-6. (in Ukrainian).
2. Hnatyuk MS, Slabyu OB, Tatarchuk LV, ta in. Orhanizatsiyyno-metodychni osoblyvosti prove-dennya praktychnyykh zanyat' z operatyvnoyi khirurhiyi ta topohrafichnoyi anatomiyi. Kredytно-modul'na systema orhani-

zatsiyi navchal'noho protsesu u vyshchyykh medychnykh (farmatsevychnomu) nav-chal'nykh zakladakh Ukrainy na novomu etapi: mater. KH yuvileynoyi Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mi-zhnarodnoyu uchastyu. Ternopil', 2013. S. 255-6. (in Ukrainian).

3. Pronina OM, Koptev MM, Danyl'chenko SI, ta in. *Orhanizatsiya praktychnoyi pidhotovky studentiv z operatyvnoyi khirurgiyi ta topohrafichnoyi anatomiyi v umovakh kredytno-modul'noyi systemy navchannya. Dosyahnennya i perspektyvy vprovadzhennya kredytno-modul'noyi systemy orhanizatsiyi navchal'noho protsesu u vyshchyykh medychnykh (farmatsevychnomu) navchal'nykh zakladakh Ukrainy: ma-ter. Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnarodnoyu uchastyu. Ternopil', 2014. S. 321-3. (in Ukrainian).*

4. Pronina OM, Koptev MM, Danyl'chenko SI, ta in. *Formuvannya klinichnoho myslennya u studentiv pid chas vyvchennya operatyvnoyi khirurgiyi ta topohrafichnoyi anatomiyi. Eksperyment. i klin. med. 2014;63(2):25-8. (in Ukrainian).*

5. Pronina OM, Danyl'chenko SI, Koptev MM, ta in. *Zastosuvannya suchasnykh informatsiynykh tekhnologiy u navchal'nomu protsesi – shlyakh do vdoskonalennya yakosti osvity vitchyznyanykh likariv. Su-chasni tekhnologiyi upravlinnya navchal'nym protsesom u vyshchyykh medychnykh navchal'nykh zakladakh: ma-ter. navch.-nauk. konf. z mizhnarodnoyu uchastyu. Poltava, 2014. S. 177-8. (in Ukrainian).*

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ КЛИНИЧЕСКОЙ АНАТОМИИ И ОПЕРАТИВНОЙ ХИРУРГИИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Резюме. Реформирование высшего медицинского образования Украины предусматривает внедрение в учебный процесс кредитно-модульной системы. Основной задачей при изучении клинической анатомии и оперативной хирургии является укрепление знаний и фундаментальных практических навыков по клинической анатомии и оперативной хирургии у каждого студента для формирования качественных профессиональных умений. В учебном процессе на практических занятиях по оперативной хирургии и клинической анатомии преподаватели кафедры клинической анатомии и оперативной хирургии Высшего государственного учебного заведения Украины "Украинская медицинская стоматологическая академия" успешно сочетают различные новейшие формы обучения. Благодаря этому существенно меняется роль преподавателя: он становится не только источником пассивного получения знаний для студентов, но и инициатором их творческого поиска, организатором самостоятельной работы. Использование новейших технологий обучения позволяет преподавателю оценивать не отдельные знания, умения и навыки студента, а уровень его профессиональных умений. Интересным, на наш взгляд, является сочетание метода кейсов и деловой. Сначала моделируется клиническая ситуация, когда студенту необходимо определиться с диагнозом, тактикой оперативного лечения, выбором наиболее рационального способа хирургического вмешательства. При этом на всех этапах поиска решения поставленной проблемы, студенты должны уделить внимание вопросам клинической анатомии. Имея фундаментальные знания по нормальной анатомии, они должны уметь обосновать с морфологических позиций диагноз, выбрать найболее рациональный хирургический доступ, объяснить пути вероятного распространения гнойно-воспалительных процессов и тактику прекращения кровотечения при повреждении различных сосудов. Значительное внимание уделяется возможным осложнениям или трудностям хирургического лечения, в частности, связанным с аспектами клинической анатомии. Таким образом мы развиваем у студентов клиническое интегрированное мышление и четкое понимание важности междисциплинарных связей в медицине. Оптимизация учебного процесса при изучении нашей дисциплины возможна только с применением инновационных форм обучения.

Ключевые слова: клиническая анатомия, оперативная хирургия, инновационные формы обучения.

FEATURES OF TEACHING CLINICAL ANATOMY AND OPERATIONAL SURGERY IN MODERN CONDITIONS

Abstract. Reforming higher medical education in Ukraine provides for the introduction of a credit-modular system into the educational process. The main task in the study of clinical anatomy and operative surgery is to strengthen the knowledge and fundamental practical skills in clinical anatomy and operative surgery for each student to form high-quality professional skills. In the educational process in practical classes on operative surgery and clinical anatomy, teachers of the Department of Clinical Anatomy and Operative surgery of the Higher State Educational Institution of Ukraine "Ukrainian Medical Dental Academy" successfully combine various newest forms of education. Thanks to this, the role of the teacher changes significantly: he becomes not only a source of passive acquisition of knowledge for students, but also an initiator of their creative search, an organizer of independent work. The use of the latest teaching technologies allows the teacher to assess not

individual knowledge, skills and abilities of a student, but the level of his professional skills. An interesting, in our opinion, is the combination of the case method and the business one. First, a clinical situation is modeled when a student needs to decide on the diagnosis, tactics of surgical treatment, and the choice of the most rational method of surgical intervention. At the same time, at all stages of the search for a solution to the problem posed, students should pay attention to the issues of clinical anatomy. Having fundamental knowledge of normal anatomy, they should be able to substantiate the diagnosis from a morphological point of view, choose the most rational surgical approach, explain the ways of the probable spread of purulent-inflammatory processes and the tactics of stopping bleeding in case of damage to various vessels. Considerable attention is paid to the possible complications or difficulties of surgical treatment, in particular, associated with aspects of clinical anatomy. In this way, we develop students' clinical integrated thinking and a clear understanding of the importance of interdisciplinary connections in medicine. Optimization of the educational process in the study of our discipline is possible only with the use of innovative forms of education.

Key words: clinical anatomy, operative surgery, innovative studying methods.

Відомості про авторів:

Білаш Сергій Михайлович – д-р. біол. наук, професор, завідувач кафедри клінічної анатомії і оперативної хірургії ВДНЗУ “Українська медична стоматологічна академія”, м. Полтава;

Проніна Олена Миколаївна – д-р мед. наук, професор, професор кафедри клінічної анатомії і оперативної хірургії ВДНЗУ “Українська медична стоматологічна академія”, м. Полтава.

Information about authors:

Bilash Serhii Myhailovych – Doctor of Medical Sciences, Professor, Chief of the Department of Clinical Anatomy and Operative Surgery of the Ukrainian Medical Stomatological Academy, Poltava.

Pronina Olena Mykolaivna – Doctor of Medical Sciences, Professor, Professor of the Department of Clinical Anatomy and Operative Surgery of the Ukrainian Medical Stomatological Academy, Poltava.

Надійшла 12.10.2020 р.

Рецензент – проф. Півторак В.І. (Вінниця)